

התייחסות של הרב להערכה שמקבל מבני קהילתו

הרב אברהם גטה

מבוא

א. רגשות מעורבים להערכה

ב. חסרונות השבח

ג. הסכנה שבהערכה

ד. לדעת לקבל הערכה

מבוא

קבלת שבח והלל מבני קהילתנו יכולה לבוא על דרשה טובה, על פעילות קהילתית או על יוזמה כזו או אחרת. מחד גיסא, אנו שמחים מאוד לקבל הערכה, וכל המרבה לנו במחמאות – הרי זה משובח. במקביל, אנו חשים אכזבה וחלישות דעת כאשר מתעלמים מפועלנו וממאמצינו למען הקהילה. כאשר אנו שומעים שבחים אצל אחרים, לפעמים אנו חשים קנאה מסוימת ושואלים את עצמנו למה זה לא קורה אצלנו. תחושה זו יכולה להתעצם עוד יותר כאשר יש זלזול והתייחסות שלילית כלפינו למרות מאמצינו הגדולים ופועלנו למען הקהילה.

מאידיך גיסא, אנו מרגישים מבוכה ובושת פנים כאשר מברכים משבחים אותנו ומעניקים לנו אותות הוקרה והערכה, ולעיתים אנו מסרבים לקבלם ורוצים להשיב את מנות השבח והלל שמעניקים לנו בני קהילתנו.

לכאורה זהו דבר והיפוכו, האם אנו מחפשים לקבל הערכה או מנסים לברוח ממנה? במאמר זה ננסה לבדוק את ההיבטים השונים ביחס לרצון לקבל הערכה וכבוד. נעסוק בשאלות, מה נכון יותר – לרצות ולצפות לקבל הערכה מבני הקהילה או לעשות את מלאכתנו נאמנה, אם יגנונו – יגנונו, אם ישבחנונו – ישבחנונו, והשבח לחי עולמים.

כמו כן, נברר מדוע בעקבות השבח וההערכה שמקבלים חשים לפעמים תחושות רעות ובושת פנים. וכן אילו סכנות קיימות בחיפוש הערכה וכבוד.

א. רגשות מעורבים להערכה

כאשר אדם חש אי נוחות בעקבות קללה או ביזיון, זה דבר ברור ומובן, הרי כל אדם רוצה שיעריכו ויכבדו אותו. אך ישנה גם תופעה הפוכה לגמרי – כאשר מקבלים כבוד וחשים אי נוחות עקב כך. הכיצד?

שתי תחושות סותרות אלו נובעות מכך שבאדם קיימים כוחות רבים ורגשות מעורבים. כך כתב הרמב"ם:

דע, שנפש האדם אחת, ויש לה פעולות רבות, חלוקות, יקראו קצת הפעולות ההן "נפשות". ויחשב בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות. כמו שחשבו הרופאים, עד ששם ראשם, שהנפשות שלוש: טבעית וחיונית ונפשית.

כך גם ביחס לקבלת הערכה, כאשר מעריכים או מבזים מישהו, מתעוררים בתוכו הן הרצון לקבל הערכה הן הרצון הנגדי.

אדם רוצה תמיד גם שיעריכו אותו וגם שלא יעריכו אותו. הוא חי וקיים בתסביך נפשי בסיסי של בלבול הרצונות, ורגשות מנוגדים זה לזה המשמשים בערבוביה. כך כתב רבי חיים ויטאל:

ודע כי אחר שחטא אדם הראשון ואכל מעץ הדעת טוב ורע, חוברו נפשו וגופו גם הם כל אחד מטוב ורע, וזו היא ענין זוהמת הנחש שהטיל בחוה ובאדם, ועל ידי הרע והזוהמא שהטיל בהם גרמו להם חלאים ונגעים ומיתה, לנפשם ולגופם, וזהו שכתוב "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז), מיתת הנפש ומיתת הגוף.

תופעה זו מוזכרת גם בסיפורי מעשיות של רבי נחמן:

מעשה שהיה, כך היה. היות שנמצא כתוב בספרי דברי הימים שלהם איך שהיה רוח סערה גדולה בעולם, והרוח סערה הפך את כל העולם כלו שהפך מים ליבשה ומיבשה לים, וממדבר ישוב וכו', ובבלבל את כל העולם כלו. ואחר הרעש והבלבול שנתבלבלו כל העולם ישבו עצמן בני העולם לעשות להם מלך, וחקרו מי ראוי לעשותו מלך עליהם וחקרו ואמרו באשר שעקר הוא התכלית, על כן מי שהוא משתדל ביותר בהתכלית, הוא ראוי להיות מלך. והתחילו לחקר מהו התכלית, והיה ביניהם פתות פתות.

ב. חסרונות השבח

מדוע ישנה תחושת אי נוחות בקבלת כבוד והערכה?

ישנן סיבות רבות לכך, אך המכנה המשותף לכל הסיבות הוא החסרונות הקיימים בקבלת שבח והערכה. אחד החסרונות בקבלת הערכה הוא תחושת גימוד וצמצום, הרגשה שלא ניתן מספיק ערך. בוקעת תרעומת פנימית האומרת: רגע, האם אתם חושבים שאני זה רק מה שאתם משבחים אותי? הערך העצמי של האדם בעיניו גבוה הרבה יותר ממה שמעריכים אותו, לכן הוא אומר לעצמו: 'אתם לא מעריכים אותי מספיק'.

אפשרות אחרת היא שתחושת האי נוחות נובעת מבושה בקבלת הערכה ושבח, כי אדם חושב על עצמו: 'האם אני כה מסכן שאני זקוק שישבחו אותי?'. אף על פי שהוא רוצה מאוד ערך ושבח, עצם ההזדקקות להם אינה נעימה לו. במילים אחרות, לא השבח מפריע לו אלא עצם רצונו בשבח מפריע לו. לולא היה מעוניין בשבח, לא היה אכפת לו לקבלו.

במעשה המפורסם על קמצא ובר קמצא, לאחר שהביא בר קמצא בשם הקיסר קרבן בעל מום, התלבטו החכמים:

סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות. אמר להו רבי זכריה בן אבקולס: יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח. סבור למיקטליה דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה: יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג. אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו.

מדוע ענוותנותו החריבה את ביתנו, וכי בגלל ענווה חרב הבית?

שמעתי ביאור מהרב הראשי לישראל הרה"ג מאיר לאו שליט"א שהחלטתו של רבי זכריה בן אבקולס לא נבעה משיקול ענייני אלא נבעה משאלת "מה יאמרו". תורתו של רבי זכריה הייתה בנויה רק על "מה יאמרו", חיפוש מתמיד אחר מציאת חן בעיני הציבור. דבר זה הוא שגרם בסופו של דבר לחורבן התורה והמקדש.

דרישת כבוד נובעת מרגשי נחיתות, אדם בעל ערך באמת היה מעריך את עצמו בכל מקרה. הרי מה ייתן לך ומה יוסיף לך שקרוץ חומר יאמר לך שאתה מלך, מה אכפת לך בכלל מקרוץ חומר, זה דבר ברור ומובן לכל בר דעת.

בדרישת כבוד ישנו חיסרון נוסף. אדם המעוניין בשבח, מנסה לסמא את עיניו שהוא שווה מפני ש... כאילו אומרים לו 'כל הכבוד שעשית, אתה טוב מפני שעשית כך וכך'. ובעצם אומרים לו: 'אם לא היית עושה, לא היית שווה'. זוהי אהבה התלויה בדבר, שהרי אוהבים אותו רק כי...

בתת-מודע שלו הוא חש שמשבחים אותו רק עקב הצלחתו, ולולא הצליח – היו בזים לו.

ג. הסכנה שבהערכה

רבי נחמן אומר שכבוד הוא דבר מסוכן, אדם צריך שתהיה לו יכולת לקבל כבוד מבלי שתסכן אותו.

הכבוד הוא סכנת נפשות. אם נותנים לאדם כבוד והוא אינו יודע לקבלו, הוא מסכן את עצמו. אם אין הוא יודע להחזיק את הכבוד נכון, הוא מסכן את עצמו כאילו אווז חומר נפץ או חומר רעיל. אחיזה לא נכונה מסוכנת מאוד ועלולה לפגוע בו קשות. כך מתאר רבי נחמן את הסכנה הגדולה העלולה להיות למי שאינו יודע לקבלו כראוי:

צָרִיךְ לְהִתְיַרָא וְלִפְחֹד מִן הַכְּבוֹד כִּי כְבוֹד הוּא סִפְנָה גְדוֹלָה, סִפְנוֹת נִפְשׁוֹת פִּי הוּא דָן אֶת כָּל הַדִּינִים, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב: "מֶלֶךְ הַכְּבוֹד". כִּי כְבוֹד הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת הַדָּן אֶת הַכָּל וְאֵיזִי הַכָּל חוֹקְרִים וְשׂוֹאֲלִין "מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד", אִם הוּא רְאוּי לָזֶה. "וְנִקְדָּשׁ בְּכְבוֹדִי", אֵל תִּקְרִי בְּכְבוֹדִי אֲלֵא בְּמִכְבְּדִי, כִּי עַל יְדֵי הַכְּבוֹד יוּכַל לַגְרֹם לוֹ מִיתָה, חֵס וְשָׁלוֹם, וְאֵיזִי הוּא נִשְׁקַל בְּמֵאזְנַיִם. אִם, חֵס וְשָׁלוֹם, יִפְגַּם בְּהַכְּבוֹד כְּחוּט הַשְּׂעָרָה שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ, אֵיזִי, חֵס וְשָׁלוֹם, כִּפּוּבָה מִכְרַעַת, וְזֶה נִקְרָא "מֵאזְנֵי צְדָק", כִּי צְדָק מַלְכוּתָא קְדִישָׁא (עיין תיקונים מאמר פתח אליהו) שֶׁהוּא בְּחִינַת כְּבוֹד, מֶלֶךְ הַכְּבוֹד כִּנ"ל.

יתרה מזאת, אם רוצים "לחסל" מישהו, יש לתת לו כבוד והמלאכה תיעשה מאליה. הכבוד יחסל אותו לבד. אם רוצים לאמלל מישהו, אם רוצים לגרום למישהו להרגיש רע, ניתן להתחיל לשבח אותו יותר ויותר, ובסופו של דבר זה יפגע בו.

לכן, לפעמים השבחים שמעניקים לילדים – דווקא הם הורסים את חייהם.

זו השיטה שהשתמשה בה אסתר המלכה נגד המן הרשע. על הפסוקים "אם רעב שנָאֵךְ הָאֲכִילְהוּ לַחֵם וְאִם צָמָא הִשְׁקִיחוּ מַיִם. כִּי גִחְלִים אֶתָּה חֲתָה עַל רֵאשׁוֹ וְה' יִשְׁלַם לָךְ", דרשו חז"ל:

ת"ר, מה ראתה אסתר שזימנה את המן? ר' יהושע אומר: מבית אביה למדה, שנאמר "אם רעב שונאך האכילהו לחם" וגו'.

מדוע הכבוד מסוכן?

כבוד הוא הזדהות עם הרעיון שאומר שמישהו אחד טוב יותר ממישהו אחר. כאשר אדם מתחיל לחשוב שהוא טוב יותר ממישהו אחר, גדלים הסיכויים שייפגע. זה מגדיל את הסיכוי לכך שיתגלה שהוא לא באמת טוב יותר ממישהו אחר, ואז הוא ייפגע. לעומת זאת, מי שחי בתחושה שאין הוא טוב יותר מאחר, אף אם יאמרו לו שאין הוא גדול או מכובד יותר מאחרים, הוא לא ייפגע. מי שרודף כבוד ואינו מקבל את מה שהוא מצפה לקבל – ייפגע קשות, ולכן רבי נחמן אומר צריך לדעת לקבל כבוד.

ד. לדעת לקבל הערכה

כאשר רב מקבל הערכה, עליו לקשר אותה לשורשה. אם יש לו אמונה גדולה מספיק, הוא חייב לייחס אותה לבעל הכוח האמיתי, כמו שאומרת התורה:

הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֵר מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבַּעַת וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת, וּבָקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ יִרְבְּיִן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ... וְרַם לְבַבְךָ וְשִׁכַחַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... הַמֵּאֲכֶלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ כֹּחִי וְעֵצָם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה, וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתָּן לָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל.

הביאור נמצא בדברי הר"ן:

"ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי..." – רצה בזה כי עם היות שאמת הוא שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה, שיוכל העשיר לומר 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. עם כל זה, עם היות שהכוח ההוא נטוע בכך, זכור תזכור שהכוח ההוא מי נתנו אליך ומאין בא, והוא אומר 'זוכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'. לא אמר 'זוכרת כי ה' אלוקיך נותן לך החיל', שאם כן היה מרחיק שהכוח הנטוע באדם לא יהיה סיבה אמצעית באסיפת ההון ואין הדבר כן, ולפיכך אמר, כי עם היות שכוחך עושה את החיל הזה – תזכור נותן הכוח ההוא יתברך.

רבי נחמן מדגים זאת במעשה:

שׁוֹר גְּדוֹל שֶׁלַח פְּקִיד לְעִיר אֶחָד מֵהָעִירוֹת שֶׁלּוֹ לְמָקוֹם רְחוֹק. וְהַפְּקִיד הַנִּלְקַח לְעֵצְמוֹ שֵׁם כָּל הַכְּבוֹד כִּי הָעִרְלִים לֹא יִדְעוּ שֶׁהוּא עֶבֶד הַשָּׂר, וְסָבְרוּ

שְׁהוּא בְּעֶצְמוֹ הַשֵּׁר וְכִשְׁהָיוּ צָרִיכִים אֵלָיו הָיוּ נוֹפְלִים לְפָנָיו רַגְלָיו, וְנוֹתְנִים לוֹ כָּל הַכְּבוֹד, וְהָיוּ קוֹרְאִים אוֹתוֹ עִם כָּל הַכְּנוּיִים שֶׁל כְּבוֹד הַשֵּׁיכִים לְהַשֵּׁר. פֶּעַם אַחַד בָּא הַשֵּׁר בְּעֶצְמוֹ לְשֵׁם וּבָא הַפְּקִיד לְפָנָיו, וְשָׂאֵל לוֹ עַל עֶסְקֵי הַמְּדִינָה וּמַדּוּעַ אֵלּוֹ הָעֲרָלִים אֵינָם עוֹבְדִים עִבּוּדָתָם. וְקָרָא לְשׁוֹטֵר אַחַד, וְשָׂאֵל אוֹתוֹ הַשֵּׁר עַל עֶסְק הָעֵיר. וְהָעֲרָל הַשׁוֹטֵר לֹא הִכִּיר אֶת הַשֵּׁר רַק אֶת הַפְּקִיד, וְתִכְף נָפֵל לְרַגְלֵי הַפְּקִיד וְחָלַק לוֹ כָּל הַכְּבוֹד הַשֵּׁיךְ לְהַשֵּׁר וְהִשִּׁיב לוֹ עַל עֶסְק שְׂאֵלָתוֹ.

אֲזַי נִתְּהַפְּכוּ פְּנֵי הַפְּקִיד כְּשׁוֹלֵי קְדֻרָה, וְנִתְּבַיֵּשׁ מְאֹד כִּי אֵין בְּזִיוֹן גְּדוֹל מִזֶּה שְׂבַעֲיָנִי הַשֵּׁר נוֹתְנִים לוֹ כְּבוֹד הַזֶּה.

הַפְּקִיד קִיבַל שְׂבַח בְּטֵעוֹת, אֵךְ הוּא נִיכַס אֶת הַשְּׂבַח לְעַצְמוֹ. עֵתָה הוּא בְּמִקּוֹם פְּגִיעַ. מִמָּה הוּא עֵלּוּל לְהִיפְגַע? מִכֵּךְ שֶׁתִּיחַשֵׁף הָאִמְתּוּת. הֲרִי הוּא אֵינְנוּ בְּאִמְתּוּת שֵׁר, רַק מַעֲמִיד פְּנֵי שֵׁר. וְכַאֲשֶׁר יוֹפִיעַ הַשֵּׁר – יִתְגַּלֶּה קְלוֹנוֹ בְּרַבִּים.

מִשׁוֹם כֵּךְ, לְקַבֵּל הָעֵרְכָה בְּאוֹפֵן נִכּוֹן הוּא לוֹמֵר בְּעֵת קְבֻלַּת הַשְּׂבַחִים, שֶׁהַשְּׂבַח אֵינוֹ לוֹ אֲלֵא לְמֶלֶךְ. הוּא צָרִיךְ לְזַכּוֹר בְּלִבּוֹ שֶׁהָאֲנָשִׁים הַמְּשַׁבְּחִים אוֹתוֹ – לֹא אוֹתוֹ הֵם מְשַׁבְּחִים אֲלֵא אֶת הַמֶּלֶךְ. הוּא רַק עֵט בִּיד הַסּוֹפֵר וְתוֹ לֹא. כֵּךְ הוּא יֹדַע אֶת מִקּוֹמוֹ וְלֹא יִפְגַע מִהַכְּבוֹד.

כַּאֲשֶׁר מְשַׁבְּחִים אֶת הַרַב, אֵל יִיקַח אֶת הַתְּהִילָה לְעַצְמוֹ, אֲלֵא יִזְכּוֹר שֶׁהַתְּהִילָה כּוֹלֵה לָהּ, וְהוּא אֲשֶׁר נִתֵּן לוֹ אֶת הַכֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל.

הַשֵּׁר וְהַשְּׂבַח לְחֵי עוֹלָמִים
הַתְּהִלָּה וְהַתְּפָאֶרֶת לְחֵי עוֹלָמִים